

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 821.162.2.09 Старицький
УДК 821.162.1 Сенкевич

Вікторія МАРЦЕНІШКО

ІСТОРИЧНІ ТВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ (СТАРИЦЬКИЙ – СЕНКЕВИЧ)

У статті досліджується формування й утвердження історичних українсько-польських стереотипів взаємного сприймання. З'ясовується вплив етнічних стереотипів на українсько-польський літературний процес ХІХ ст., зокрема, на матеріалі історичних творів Михайла Старицького і Генріка Сенкевича. Доведено, що головними принципами загальнотеоретичного підходу до осмислення історії України в межах школи польських романтиків стали провіденційне тлумачення історії з абсолютизацією ролі польсько-українських взаємин в історичному минулому. Головними теоретичними постулатами цього часу стали доктрини «польського культуртрегерства», «східних кресів», «Ягеллонської ідеї» тощо. Показано, що, незважаючи на маргінальне становище польської історіографії ХІХ ст., саме ця школа сформувала головні історичні стереотипи поляків щодо України. Проаналізовано також основні традиції висвітлення проблем історії україніки й їхнє переосмислення у польській історичній науці. Охарактеризовано значимість історичних міфів і стереотипів в інтерпретації української проблематики не лише польськими науковцями, але й письменниками. Обґрунтовано, що на оцінки подій минулого України значною мірою впливали ідеологічні та суспільно-політичні процеси, які відбувалися у польському суспільстві у зазначений період.

Ключові слова: *опозиція «свій» – «чужий», міф, стереотип, концепція, національна ідентичність, романтизм, фольклоризм, історичні твори, інтерпретація.*

Постановка проблеми. Багатовікові міжетнічні культурні зв'язки та взаємодії пов'язують поляків і українців. Багато зроблено й для подолання певних негативних стереотипів у взаєминах, що склалися століттями. Питання про участь польських науковців в українському етнографічному та фольклористичному процесі завжди було в колі інтересів культурних і наукових діячів минулого і сьогодення. Тому у сучасному українському інтелектуальному дискурсі проблема польсько-українських культурних відносин залишається актуальною.

Утім, дослідження у цьому напрямку – щодо моделей обопільних запозичень, обміну «сировиною», ідеями, літературною технологією (художніми формами й умовностями) – слід продовжити. Зауважимо, що попри фундаментальні праці та численні монографії, все ж проблема імагології та геокритики бачиться як недостатньо досліджена, тому потребує вельми складного пошуку та нових вирішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істориками та науковцями обох країн написано багато досліджень, які проливають світло на окремі події та дозволяють краще зрозуміти зміст і характер українсько-польських взаємин. Проте окремі аспекти все ще залишаються за «темною завісою», і тому існує потреба у їхньому скрупульозному науковому вивченні. Це збагатить історію новими фактами, допоможе усвідомити непрості, іноді суперечливі явища польсько-українських стосунків.

Зокрема, сьогодні увагу дослідників привертають взаємозв'язки між видатними діячами України та Польщі, дослідження яких відкриває важливі сторони історичної істини. Особливий інтерес викликають українсько-польські стосунки крізь призму взаємин українських і польських діячів. Варто відзначити праці у цьому контексті таких учених, як Р. Багрій, Ю. Барабаш, Я. Грицак, Т. Гундорова, Я. Дашкевич, Л. Зашкільняк, Н. Левчик, М. Наєнко, Д. Наливайко, В. Поліщук, Д. Сосновська, Н. Шумило.

Можна також назвати цілий ряд досліджень, присвячених взаємодії української культури з культурами інших народів. Так, у збірнику «Literatura ukraińska XIX i XX wieku w kontekście europejskim. Українська література XIX – XX століть у європейському контексті» вміщені розвідки про європейські риси і тенденції в українській літературі, її тісний зв'язок із сусідніми літературами, зокрема польською [1]. Українська література засвоїла багато цінних культурних європейських здобутків, творчо їх опрацювала й поклала в основу власної національної традиції. Стосовно ж ідеологічного наповнення творів, то українські письменники найчастіше відштовхувалися од польських трактувань, ставали до них в опозицію, показовим прикладом чого може трилогія Старицького «Богдан Хмельницький».

Мета статті: окреслити ставлення Сенкевича і Старицького до українсько-польського питання, дослідити генезу ідеї українсько-польського примирення в їхній перцепції.

Виклад основного матеріалу. Дослідження уявлень сусідніх народів один про одного, котрі сформувалися в процесі тривалих контактів між ними, сьогодні є одним із перспективних напрямів історико-культурних досліджень, здатні постановкою загальних проблем і їхнім спільним вирішенням об'єднати вчених різних спеціальностей – літературознавців, істориків, фольклористів і т.д. Відомий дослідник Леонід Горизонтов наступник чином пояснює необхідність вивчення стереотипів, зокрема етностереотипів: «Вони (стереотипи. – В.М.) не тільки відображають, нехай в переломленому вигляді, реалії, але і формують переконання, керують вчинками людей, навіть впливають на прийняття політичних рішень, котрі здатні змінювати дійсність. Сам феномен переломлення несе у собі унікальну інформацію про ментальність епохи. У той же час існує тенденція до колекціонування стереотипів, котра обмежується їхньою реконструкцією без належної інтерпретації. Зрештою, такого роду ігри інтелектуалів служать укоріненню і пропаганді традиційних кліше, сприяють їхньому вторгненню із минулого в сьогоднішній день, а зовсім не викоріненню, як нерідко декларується [2, 39]».

Доба романтизму в Європі відзначається інтенсивним процесом формування націй, тому в центрі пошуків романтиків, особливо слов'янських, постійно перебувала проблема кристалізації національної ідентичності, котра для української стала стрижневою у творчості багатьох письменників. Процес формування національної ідентичності в літературі розглядається з перспективи бінарної опозиції «свого» та «чужого», яка в сучасній науці є засадничою для висвітлення проблем індивідуальної, колективної, національної ідентичностей тощо. Майже тисячолітній досвід офіційних стосунків українців і поляків (на превеликий жаль, в основному конфліктний), бажання утвердити національну ідентичність спричинили появу і функціонування серед народів стійких етнічних стереотипів. Російській культуролог Гасан Гусейнов окреслив проблему так: «До важливого шару суспільного самоусвідомлення належить «образ (постать) іншого». У кризові моменти історії, коли власна культурна традиція в уявленні людей підірвана, образи «чужих» («чужинних») культур, усвідомлено або ні, набувають особливого сенсу та ваги під час кризи і переосмислення своєї національно-культурної ідентичності [Цит. за: 3, 137]». Формування національної ідентичності найчастіше перебуває в полі зору історичної науки, однак з першої половини XIX століття виразником суспільних настроїв була література, саме вона відображала процес формування національної ідентичності.

Уперше термін «етнічний стереотип» був застосований американським журналістом Уолтером Лімпаном у 1922 році, ним означали певні впорядковані схематичні, культурно детерміновані «картинки світу в голові людини», для економії зусиль при сприйнятті різних соціальних об'єктів та явищ, а також захисту певних культурних цінностей, позицій та норм [4, 81 – 82]. Розглядаючи етнічний стереотип як структурний елемент етнічної самосвідомості, сучасні дослідники стверджують, що «етностереотип – це узагальнений, емоційно насичений образ етнічної групи або її представників, створений історичною практикою міжетнічних відносин. Відображаючи прагнення людей до збереження позитивної етнокультурної ідентичності, етнічний стереотип відіграє важливу соціальну роль як фактор консолідації та фіксації етнічної групи [4, 98]». Передусім не можна оминати

дискусійну на сьогодні проблему істинності, адекватності всіх етнічних образів. Більшість дослідників наголошує на тому, що будь-який стереотип вважається істинним, оскільки він завжди віддзеркалює якісь властивості суб'єкта стереотипізації – тієї групи, серед членів якої ці уявлення поширені. «Взаємодія двох культур або кількох культур, – як зазначає Іван Дзюба, – завжди є, крім усього іншого, процесом створення, утвердження і подолання стереотипів, – оскільки кожна культура сприймає інше не адекватно, не в повному обсязі та питомій якості, а лише в тих компонентах і якостях, яких сама в певний період потребує і які здатна перейняти, засвоїти. Крім цих, сказати б, природно виниклих, стихійно-творчих стереотипів, є стереотипи ідеологічно нав'язувані – державою або певними соціально-культурними групами [5, 38]». Схильність до творення міфологічних стереотипів притаманна всім людям, усім спільнотам, оскільки в основі такого підсвідомого міфотворення (стереотипотворення) лежить бажання спільноти захищати себе, зберегти свою ідентичність, підтримувати багатоманіття життєвих форм. Сукупність оціночних суджень про інші народи можуть бути як позитивного, так і негативного плану, залежно від історичного досвіду взаємодії цих народів, від характеру їхнього етнічного співжиття. Добре знаною серед конфліктологів є теза, що найгостріші конфлікти виникають у середовищах, члени яких відчувають свою близькість один до одного. Тобто, чим менше обидві спільноти знають одна про одну, тим менше залишається в кожній із них місця для негативних почуттів до іншої. «Ця теза може видатися правдоподібною, – зауважує сучасний дослідник, – якщо зважити, що в польському суспільстві негативний образ українця є дуже стійким. Негативні стереотипи в ставленні одних націй до інших були досить стійкими. І в основі їх лежали не так щоденні умови життя, а радше історичні пам'яті про старі кривди [6, 148]». Відповідно, враховуючи багатолітній досвід спілкування українців і поляків, можна стверджувати, що диспозиція у формі «ми – вони» як негативного, так і позитивного характеру є однією зі складових українсько-польських стереотипів.

Специфічною рисою польського національного відродження в XIX ст. була інтенсивна міфологізація, спрямована передовсім на національне минуле. Вадим Скуратівський стверджує, що «міф – то взагалі неунікний компонент національно-творчих процесів, особливо масивно присутній у них на зламі XVII – XIX ст., у добу романтизму. Романтизм, зрештою, значною мірою складається саме з тих чи тих породжуючих механізмів міфологічного характеру. Свого часу Клод Леві-Строс назвав власне міф – міф архаїчний – «машиною для знищення історичного часу». У романтичну ж епоху ця своєрідна «машина» була парадоксально вбудована у цивілізацію ніби зовсім з протилежною метою: задля збирання й класифікації самої субстанції історичного часу [7, 71]». З цим твердженням варто погодитися, бо романтизм надзвичайно міфологізував минуле, Україна і Польща тут не становлять винятку. Більше того, ступінь міфологізації в їхній національно-інтелектуальних (особливо національно-етичних) зусиллях був надзвичайно високий. Знаний міфолог Ернест Кассіерер також констатує, що ще за часів романтиків міф визнано «необхідним чинником, невід'ємним елементом розвитку людської культури [8, 189]». Варто також нагадати, що міфологізація політичного життя охоплює, по-перше, побутування міфів про місійне походження й призначення народу як носія абсолютного добра; по-друге, утвердження уявлень про деструктивну й історично безперспективну природу ворожого табору як носія абсолютного зла. Історія та сучасність уявляється таким чином як арена боротьби добра («наших») і зла («їхніх») [9, 59]. Необхідно постійно пам'ятати про небезпеку функціонування й утвердження стійких негативних міфів, оскільки «омасовлення свідомості, яке здійснюється завдяки абсолютізації міфу, загрожує не лише моральною, а й інтелектуальною деградацією суспільства [10, 95]».

Дехто з дослідників зазначає, що у період романтизму в польській культурі формується і остаточно закріплюється міф України у двох версіях – світлій (божественній) і темній (демонічній) [11, 174 – 175]. Творці першого міфу (зокрема, Б. Залеський, М. Чайковський) підкреслювали необхідність братерства між Польщею та Україною, оскільки така ситуація, мовляв, була зумовлена історично, окрім того лише спільними зусиллями можна вистояти проти

руйнівного впливу Російської імперії. Відповідно до цих переконань трактувалася і спільна історія (тема козаччини), і пристосовувалися образи героїв. Поступово міф України невпинно наповнює процес ідеологізації, оскільки в тогочасних дискусіях (середина XIX ст.) стосовно відродження Речі Посполитої поляки мусили постійно враховувати й українську проблему. Більшість політичних партій висловлювалися за інкорпораційне, а не федеративне об'єднання України з Польщею; з часом усе більше посилюється тенденція до затушовування, навіть просто ігнорування українських відмінностей. Поширення в суспільстві набуває думка про те, що української мови немає, а існує тільки польський діалект, що українська культура – це лише локальний варіант польської культури. У засобах масової інформації все більше друкуються тези про те, що українці не є окремим народом, а лише етнічною групою – як великополяки, мазовшани, тобто вони є поляками і різняться лише певними обрядами [Дет. див.: 12, 46 – 57]. У середині XIX ст. щораз частіше акцентується думка про культурну залежність України від Польщі, щораз частіше підкреслюється, як багато Україна завдячує Польщі. В названих явищах спостерігаються ознаки перетворення міфу в стереотип, оскільки теорію культурної і політичної меншовартості українців із задоволенням сприйняло фактично все польське суспільство.

Яскравим свідченням такого поступового перетворення міфу України в стереотип постає значна частина польської літератури XIX ст. Тогочасні популярні повісті Коженювського, Чайковського, Качковського витворюють модель ідеальної позиції українців, яка матиме великий вплив на польську творчу уяву. Тому не дивно, коли в 1863 році українці виявлять байдужість, навіть упередженість щодо Січневого повстання, це стане прикрою несподіванкою для більшості поляків. Вони розглядатимуть позицію українців не як ілюзії, створені літературою, а як зраду, продажність і водночас виявлення українцями свого «справжнього» характеру (все більше паралелей в художніх творах проводилося з такою ж нібито «зрадою» українців під час козацьких визвольних змагань). Незважаючи на зростання національного самоусвідомлення і визвольного руху українців, серед поляків зростало переконання, що цей край просто нездатен до незалежності.

У такому суспільному й культурологічному контексті поява роману Генріка Сенкевича «Вогнем і мечем» не була випадковістю, про що свідчить його популярність і величезний вплив на формування консервативного менталітету поляків, оскільки «ідеалом Сенкевича є побожний, здоровий католицький солдат, не переобтяжений надмірними рефлексіями, але наділений видатними здібностями у фехтуванні, пияцтві та коханні [13, 121]». Твір Сенкевича містить архетип національних рис, втілених у кращих образах роману: християнські цінності, передусім типово польський гатунок католицької релігійності (з яким пов'язується часом формула «твердиня християнства»), сарматизм, мотив неминучої боротьби й визволення, громадський обов'язок. Роман утвердив образ українця як стереотип нижчої істоти, поведінка якої асоціюється із поняттями жорстокість, кривда, ненависть, мстивість, зрадництво, а, отже, виправданою є будь-яка репресивна діяльність щодо такої істоти (на що вказують і польські дослідники).

Трилогія Сенкевича сприяла зміні польської колективної свідомості стосовно образу України. По-перше, своєю анархічною силою Україна становить загрозу знищення Польщі, оскільки саме з неї іде смертельна, руйнівна сила. Згодом таку руйнацію уособлюватимуть Туреччина і Швеція. Тому для оборони держави обирається могутня постать Яреми Вишневецького: і як провісника небесних сил, і як чільного представника Польщі. По-друге, разом зі зміною сутності образу України починається також зміщення психічного зосередження: в центрі розповіді постає Польща, а не Україна (хоча майже вся дія роману відбувається на території останньої).

У такому випадку, аналізуючи підґрунтя появи роману Сенкевича, необхідно враховувати екстраполяцію на модерний період польської політичної доктрини, яка виникла ще у XV – XVII століттях, а протягом XIX століття ще існувала в масовій свідомості поляків. Ярослав Дашкевич наводить основні складові цієї доктрини: 1) територіальний експансіонізм, метою якого було відновлення панування Польщі в межах Речі Посполитої, «від моря до моря» (Україна розглядається як складова, органічна частина цієї території); 2) специфічна

польська модель латинського католицизму, яка ігнорувала існування на схід від Польщі інших форм християнства, в т.ч. пов'язаного із Папським престолом католицтва греко-візантійського обряду (уніатства); 3) специфічний різновид расизму – сарматизм [14, 25], згідно з яким польська еліта виводиться не зі слов'янського середовища, а походить від сарматської аристократії. Саме тому у романі Сенкевича не беруться до уваги такі складові української національної ідентичності як мова, релігія, прагнення до своєї державності.

В українців теж існував певний роздвоєний стереотип поляка: ворог – брат. У процесі формування національної ідентичності українцям дуже важливо було диференціювати себе від народів-сусідів. Щодо поляків така диференціація відбувалася на конфесійному, культурному та соціальному ґрунті. Звернення українських письменників (М. Старицького, І. Нечуя-Левицького та ін.) наприкінці ХІХ ст. до історичної тематики було свого роду відповіддю-запереченням на роман Сенкевича «Вогнем і мечем», оскільки їхня полемічна спрямованість проти нього очевидна [15, 126, 129]. Проте на відміну від Сенкевича, зображення поляків у трилогії Старицького «Богдан Хмельницький» не є абсолютно однобічним, викривлено суб'єктивним. Тобто, необхідно вести мову про своєрідну диференціацію в художньому зображенні поляків [16, 22]. Маємо досить цікавий феномен: більшість конкретних історичних персонажів у романах Старицького постають «нормальними» людьми зі своїми відомими вадами і чеснотами (король Владислав, канцлер Осолінський, безіменний ротмістр). Натомість вигаданих осіб об'єднують спільні риси: непогамовне свавілля (стереотип Польщі як царства безладдя і сваволі), надмірна гонористість, екзальтованість.

Необхідно пам'ятати про те, що фактично в усіх творах Старицького, і в історико-пригодницьких романах також, ідеї слов'янофільства, прихильником яких був митець, вкладалися і посутньо доповнювали історіософську систему письменника. Звернемо увагу лише на декілька нюансів: по-перше, в абсолютній більшості творів помітна толерантність у зображенні взаємин українців з поляками, росіянами і настанова на їхній окремішності (найчастіше диференціація відбувалася на конфесійному, соціальному та культурному ґрунті, також активно заявлена ідея української автономної державності). По-друге, у творах, особливо в історичній прозі, присутня візія ідеалізованого минулого, що, як правило, стосується козацьких часів і набирає виразних історіософських рис (ідеї козакофільства).

До речі, наприкінці ХІХ ст. польські історики прагнули більш критично осмислити шлях своєї нації, встановити увесь комплекс причин (у тому числі внутрішніх) втрати Польщею незалежності. У свою чергу публіцисти досить часто переводили роздуми істориків у площину виявлення національних рис, котрі начебто вплинули на трагічне завершення боротьби за збереження державності. Такі риси національного характеру, як експансивність, надлишок фантазії, відсутність інстинкту самозбереження, схильність до анархізму, невміння залишатися в певних рамках, необмежене прагнення до волі, нездатність поступитися своїм «Я» перед вимогами загального блага і т.д. опинилися в ролі факторів вирішального значення для долі Польщі наприкінці ХVІІ – ХІХ ст. [17, 45].

Висновки. Таким чином, в українській і польській свідомості протягом ХІХ ст. формувалися й утверджувалися стереотипи (міфи) взаємного сприймання (українці – поляки), свідченням чого стала поява цілої низки творів, які потребують окремого аналізу. Окрім того подальшого ґрунтовного вивчення потребують українсько-польські відношення, по-перше, з точки зору націєтворення, до того ж не тільки власне українського і польського, але також литовського, російського, єврейського, білоруського (наприклад, порівняльне вивчення українсько-польських і російсько-польських стереотипів). Варто було б продовжити вивчення типології і взаємодії українського та польського антисемітизму і т.д. По-друге, важливо також дослідити українсько-польську взаємодію на власних територіях (українці в Польщі й поляки в Україні), так і за її межами, передусім в найбільш конфліктогенній «пограничній» зоні між ними, тобто привнесення в проблематику стереотипів регіонального виміру. До того ж потребують порівняльного дослідження українська й польська народні культури з точки зору формування і побутування в них етностереотипів, їхня дотичність до уявлень, котрі властиві освіченому суспільству.

Список використаної літератури

1. Literatura ukraińska XIX i XX wieku w kontekście europejskim. Українська література XIX – XX століть у європейському контексті / pod red. Ludmiłu Siryk (під редакцією Людмили Сірик). – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008. – 245 s.
2. Горизонтов Л. «Польская цивилизованность» и «русское варварство»: основание для стереотипов и автостереотипов / Л. Горизонтов // Славяноведение. – 2004. – №1. – С. 39 – 48.
3. Фінберг Л. Українсько-єврейські взаємини: історична міфологія, яка перемагає інтелектуалів / Л. Фінберг // Дух і Літера. – 1998. – №3 – 4. – С. 137 – 146.
4. Павленко В. Фактори етнопсихогенеза / В. Павленко, С. Тяглин. – Харьков, 1998.
5. Дзюба І. Між культурою і політикою / І. Дзюба. – К., 1998.
7. Грицак Я. Страсті за націоналізмом: Історичні есеї / Я. Грицак. – К.: Критика, 2004. – 344с.
8. Скуратівський В. До генези міфологічних утворень в українській сучасній свідомості / В. Скуратівський // Дух і Літера. – 1998. – №3 – 4. – С. 69 – 75.
9. Кассирер Э. Иудаизм и современные политические мифы / Э. Кассирер // Новый круг. – 1992. – №2. – С. 180 – 189.
10. Попович М. Міфологія в суспільній свідомості посткомуністичної України / М. Попович // Дух і Літера. – 1998. – №3 – 4. – С. 57 – 68.
11. Горський В. Міф у сучасній культурі та його модифікації на полі історико-філософського українознавства / В. Горський // Дух і Літера. – 1998. – №3 – 4. – С. 92 – 112.
12. Сосновська Д. Віщування Вернигори. Про романтичне захоплення Україною / Д. Сосновська // Всесвіт. – 1994. – №9. – С. 169 – 178.
13. Демкович-Добрянський М. Українсько-польські стосунки у XIX сторіччі / М. Демкович-Добрянський. – Мюнхен, 1969. – 114 с.
14. Павлишин А. Студії над генезою польсько-українських конфліктів у XX столітті / А. Павлишин // І. – 1997. – №10. – С. 114 – 136.
15. Дашкевич Я. Шляхи подолання упереджень: Перешкоди нормалізації польсько-українських стосунків / Я. Дашкевич // Польська культура в житті України: Історія. Сьогодення: Матеріали II Міжнародної наукової конференції. Київ, 6 – 9 листопада 1997 / За ред. Ю.Вовка. – К., 2000. – С. 23 – 29.
16. Поліщук В. Художня проза Михайла Старицького: монографія / В. Поліщук. – Черкаси, Брама, 2003. – 376 с.
17. Поліщук В. Поляки та євреї у повістях Михайла Старицького / В. Поліщук // Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки. – Черкаси, 2003. – Вип. 50. – С. 20 – 25.
12. Поляки и русские в глазах друг друга: сборник / Отв. редактор В.А. Хорев. – М., 2000. – 272 с.

Одержано редакцією 14.01.2013 р.

Прийнято до публікації 25.01.2013 р.

Аннотація. *Марценшико В. Исторические произведения как источник формирования этнических стереотипов (Старицкий – Сенкевич).* В статье исследуется формирование и утверждение исторических украинско-польских стереотипов взаимного восприятия. Выясняется влияние этнических стереотипов на украинско-польский литературный процесс XIX в., в частности, на материале исторических произведений Михаила Старицкого и Генрика Сенкевича. Доказано, что главными принципами общетеоретического подхода к осмыслению истории Украины в границах школы польских романтиков стало провиденциальное объяснение истории с абсолютизацией роли польско-украинских взаимоотношений в историческом прошлом. Главными теоретическими постулатами этого времени стали доктрина «польского культуртрегерства», «восточных кресов», «Ягеллонской идеи». Показано, что, несмотря на маргинальное положение польской историографии XIX в., именно эта школа сформировала основные исторические стереотипы поляков относительно Украины. Проанализированы также основные традиции освещения проблем истории Украины и их переосмысление в польской исторической науке; значимость исторических мифов и стереотипов в интерпретации украинской проблематики не только польскими научными работниками, но и писателями. Доказано, что на оценки событий прошлого Украины существенно влияли идеологические и общественно-политические процессы, которые происходили в польском обществе в указанный период.

Ключевые слова: оппозиция «свой» – «чужой», миф, стереотип, концепция, национальная идентичность, романтизм, фольклоризм, исторические произведения, интерпретация.

Summary. *Maptsenishko V. Historical works as a source of ethnic stereotypes (Staritskogo – Sienkiewicz).* The article examines the formation and consolidation of historical Ukrainian-Polish stereotypes mutual perception. We explain the impact of ethnic stereotypes on Polish-Ukrainian literary

process of the nineteenth century., In particular, the material of historical works of Michael Staritskogo and Henryk Sienkiewicz. Proved that the main principles of general approach to understanding the history of Ukraine within the School of Polish Romantics were providentsiyne interpretation of the history of the absolute role of the Polish-Ukrainian relations in history. The main theoretical tenets of that time became the doctrine of “Polish kulturtreherstva”, “eastern watercross”, “Jagiellonian idea” and so on. It is shown that despite the marginal position of Polish historiography of the nineteenth century. That the school has formed a major historical stereotypes of Poles towards Ukraine. Analyzed as basic coverage of tradition and history Ukrainika their rethinking in Polish historical scholarship. We characterize the significance of historical myths and stereotypes in the interpretation of Ukrainian issues not only Polish scientists, but also writers. Proved that the estimates of past events Ukraine is largely influenced by ideological and political processes taking place in the Polish society in the period.

Key words: *binary one’s own and outsiders’ opposition, myth, stereotype, conception, national identity, romanticism, folklore, historic novel, interpretation.*

УДК 821.161.2 Любченко

Лідія КАВУН

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ВИМІРИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У ТВОРІ АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА “ОБРАЗА”

У статті представлено повість Аркадія Любченка «Образ», яка характеризується пошуком нових смислів, цінностей й художньо відтворює реальний “життєвий світ” 20-х років минулого століття. Проаналізовано систему образів твору, що увиразнює глибоку авторову тривогу з приводу дисгармонійності в людських взаєминах, яка посилюється всупереч поступу цивілізації.

Ключові слова: *мораль, етика, українське буття, цивілізаційний поступ.*

Постановка проблеми. Українська художня проза 20-х років ХХ століття дає нам змогу зазирнути у світ уявлень, міркувань і почуттів її авторів. У пошуках шляхів здійснення ідеалу світовлаштування та народження й становлення людини (“людини-творця”) “романтики вітаїзму” орієнтувалися на новоевропейську парадигму “культура – цивілізація”. Образ України у прозі 20-х років ХХ століття позначений рисами переходовості. З одного боку, в теперішньому українському бутті акцентується Логос і “живе тіло душевності” (Гете), культура і віра. З другого, у дискурсі України віддзеркалюється “мертвотність” суспільної свідомості і діянь, торжество волі – пошук нових цивілізаційних засад.

Мудрість сучасної доби “романтики вітаїзму” вбачали в поєднанні історичних потенціалів й історичної минувшини, “природи й духу, сущого й того, що має бути”, з безперечним “урахуванням взаємодії процесів, що виявляються на всіх рівнях живого [5, 255]”. Але життя переконувало, що якраз такої мудрості бракувало в реальній дійсності. Перехід України в стан нової цивілізації відбувався шляхом утрати духовного потенціалу, переоцінки культурних цінностей.

У цьому аспекті перспективною видається інтерпретація художньо-естетичної парадигми прози Аркадія Любченка. **Метою цієї студії** є аналіз морально-етичної проблематики його повісті “Образ”, яка позначена шуканнями нових цивілізаційних орієнтирів у тогочасному бутті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Донедавна словесно-образне мистецтво А. Любченка було предметом вивчення лише в українській діаспорі. Свідченням цьому є розвідки Юрія Шереха “Колір нестримних палахтінь”, Григорія Костюка “Поет юності і сили” (“Вертеп” Аркадія Любченка) тощо. Кандидатська дисертація Л. Пізнюк “Еволюція художнього мислення Аркадія Любченка: від “романтики вітаїзму” до соцреалізму” – перше спеціальне дослідження у сучасній вітчизняній науці про літературу, де авторка приділяє увагу дискурсу “романтики вітаїзму” в художній практиці письменника. У роботі